

VOJENSKÉ ROZHLEDY

HANUŠ KUFFNER:

Lipanská záhada.

Našemu čtenářstvu třeba předeslat, že záhadou shledáván způsob taktický, jakým svábil panský vojevůdce bratrská vojska s výhodného stojiště na Lipské hoře dolů do roviny, mezi Hříby a Lipany. Historických zpráv o téhle bitvě jest několik; více než o jiných. Žádná však — zdálo a tvrdilo se — nevypisuje dnešnimu čtenáři dost jasně taktický prostředek, jímž svábil panský vojevůdce bratrská vojska s výhodného jim hájiště. Záhady způsobují dobové taktické termíny. Zřejmě. Všecky zprávy souhlasí v tom, že bratří obelstění byli líčeně odbitým útokem, strojenou horečnou snahou panských, uniknouti z dosahu vítězů; leč i v tom, že bratrská vojska rozdrvena byla právě v okamžiku domněle vítězných svých stihů taktických, jimiž panskou porážku mínila dovršiti.

Než ty podrobnosti! Ta řada otázek záhadných!

Jak — především — mohla se vůbec podařiti útěková lest silnějším u z vojsk na poli tak přehledném se stojiště obhájců?

Hledány kryty v okolí. Skýtá je na západě pouze roklina potoka Vitického. Bylo-liž však lze, aby vojsko, jehož přítok děl se ve všech podrobnostech jak na dlani pod zraky Bratří, dovedlo nepozorovaně odeslati část lidu do zaskoku? Jaký pak smysl v tom, osnovati záludu na prozrazeném úmyslu? Na tak vratké základně líčí bitvu lipanskou W. W. Tomka.¹⁾

Dle Dra H. Tomanova²⁾ dosáhli panští svého účele jedinou skupinou hromadného šiku celého vojska. Předpoklad takticky zholá nemožný. Povrchlina³⁾ jižně ode Hříb svým rázem i prostorem přiči se naprosto domněnce, že by ohromné těleso vozové bylo bývalo s to točiti se na svahu, aniž by skutečně rozrušilo svůj pořádek. Beztréstně tak nablízku nepříteli! Pokus nebyl by jistě skončil „útekem líčeným“, nýbrž porážkou opravdu katastrofální. A naopak: pořádek neporušený nebyl by přesvědčil soka, že couvá tu vojsko poražené. Bratřím nebyly by ušly žádné taktické záludy šiku tak blízkého.

Naivní způsob, jakým nakvašený obhájce Tomanova útoku vypouštěl z panské vozby Krchlebcův lid na „líčený útek“, nikdy více by ten lid nebyl vrátil do kázně, řad a do vozby.

Ani můj rozklad tehdejší, uveřejněný v ČČM 1898 a 1900, nedomakal se vlastního jádra záhady. Správně vystihnuto pouze, že panští takticky rozdělili se na dvě skupiny. Nedocílili úspěšné záludy bez druhé skupiny. Chybeno však v tom, že obě skupiny znázor-

¹⁾ Viz: W. W. Tomka: Dějiny města Prahy, IV.

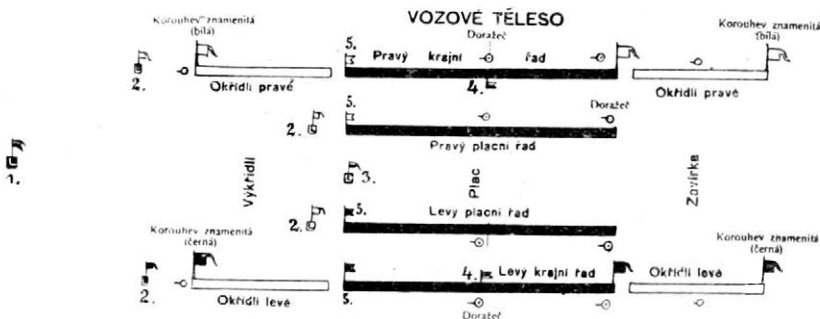
²⁾ Dra H. Toman: Válečnictví husitské doby Žižkovy a Prokopovy.

³⁾ Povrchlina = terén; svodný útok = kombinovaný útok; stroj rozuměj „formace“; odlučky = odloučené oddíly. Pozn. red.

ňovány v současné svodné útok³⁾ obchvatné. I tu mátl souhlas ve zprávách, že s Krchlebcem současně pracovaly i vozy.

Bylo třeba prvé vystihnouti ducha Žižkovy vozové taktiky, než postřehnout byl ve zprávách klíč k záhadě a seznáno, jak blízkou rozuzlení byla kritika již před dvaceti lety. A bylo třeba — časem — obeznámiti se prvé také dokonale s taktickým názvoslovím doby, domácím i cizím, na podkladě přčetných taktických příkladů z dějin i řádů.

Žižka sáhl po vozech především vůbec proto, aby zvýšil ha-jebnou sílu svého lidu pěšího vůči strašlivé tehdá výzbroji a výstroji jezdecky bojujícího rytířstva. Zároveň byla mu však voditkem i snaha zakrýti slabiny soudobé taktiky, hluboké boky taktických strojů.³⁾ Slabinu, na niž osnoval i vítěznou metodu svého svodného útoku:³⁾ palbou pušek⁴⁾ rozrušit čela houfů nepřátelských; vetknul do ulice takto způsobené své zbraně bodné (sudlice, oštěpy, kostny) a dorušil houf nepřátelský útokem svých plochých, leč širokých houfů mlatných (cepů, řemdíhů, bijáků), které rázem přilehaly na celou hloubku nepřátelských boků. Vozbou kryl Žižka boky svého vojska za pochodu, boje i klidu. „Čelím“ vozového šiku nikdy nebyly strany krajných řad; vždy pouze strana t. zv. přední brány, která se zastírala vozy toliko za obrany. Než Žižka i jeho výskolenci nekryli vozbou boky toliko celých vojsk, nýbrž i taktické odlučky.⁵⁾

Obr. č. 1.

Vojsko v dosahu nepřítele táhlo vždy „zavřeno ve vozech“, t. j. v bojovém šiku, vozy obklopeno. (Obr. 1. ukazuje názvy jeho vozové kostry.) Z cizího názvosloví, čerpaného (jak již Dr. Toman zdůrazňuje) vesměs ze vzorů českých, husitských, víme, že „výkřídli“ zvané také „hončími vozy“. Proto, že provázivalo a chránilo v bokách honce (předvoje) za taktických výkonů před vojskem. Služba v hončích vozech ve všem byla shodna se službou ve hlavní vozbě: s posádkou od vozů nerozlučnou za všech okolností a poměrů; na postupu i ústupu zakrývat slabiny (boky).

Boje v otevřeném poli (i na placech šiku!) byly úkolem vojska houfového. „Posádce od vozů nerozlučné“ nebyla účast na nich dovolena za žádných okolností. A z dobrých důvodů taktických: kázala tak bezpečnost okolby i vojska celého vůbec. Po celou dobu

⁴⁾ Puškou byla Husitům zbraň ohněstřelná vůbec (něm. Feuerwaffe). A rozlišovaly se zvláště: ručnice a děla. Z děl pak rozeznávali polní: harcovnice (= lehká děla kárová, dvojkolky) a houfnice lehké (s koulemi velikosti pěstě a velikosti koule kuželkové) a těžké houfnice polní (koule velikosti lidské hlavy). Lehká děla vozena na karách, těžká na vozech.

⁵⁾ Viz poznámka ³⁾.

bitvy třeba bylo vojsku důvěry, že věrně jsou střežena, pevně stojí útočiště odbitých, obroda pořádku, obrtlík štěstěny: vozba. Právě Lipanská bitva ukazuje na bratrské straně špatné konce porušených zásad taktických.

Jest však i poučným příkladem, jak význačnou roli v kritice historických událostí hraje správně vystižený význam dobového názvosloví. Nebylo by „záhady lipanské“, kdyby si byla dosavadní kritika uvědomila, že název „špic“ neznamenal čela pouze strojů⁶⁾ pěších i jezdeckých, nýbrž že zvány tak i předové části (oddíly) vojsk vůbec. A tak i předková část (= pars anterior) vozového šiku: výkřídli, se vším lidem v něm a k němu šikovaným. Výkřídli zvané také bylo „hončí vozbu“ (= Rennwagen). Ejhle, klíč záhady!

Husníková zpráva: „It. her Nicolaus Richlawicz von Klingenberg der hat den spicz geführt...“, srovnána s tohoto hlediska s taktickými úkoly a výkony předku vozových šiků v bitvách, nabývá rozhodující ceny mezi prameny, pokud se týče panské lsti u Lipan. Jasně osvětluje obraz taktické záludy, provedené společně dvěma skupinami panského vojska, z nichž každá svůj úkol provedla dokonale. Kritik nesmí arci pouštět se zřetele ducha Žižkovy taktiky. Všecky ostatní zprávy už srozumitelněji pojí se k této kostře taktického obrazu. Bez násilí už lze je všechny srovnati v ladný celek. Nevadí již ani vlastnosti povrchliny jižně ode Hřib, aniž překáží rozměrové tamní obtíže, kritiky tolik trápivší. Pro lid, vozbu i točbu Krchlebcovy skupiny byla tamní povrchlina příznivá a prostorná dost.

Že „špicem“ nemínil Husník čelo houfu pouze lidového, dokazuje souhlas jeho zprávy se zprávou Zdeňka Drštky, purkrabí na Horšově Týně v kraji plzeňském, zaslanou bratru Jaroslavovi přímo s bojiště hned po skončené bitvě, v níž Zdeněk sděluje, že „...Plzeňští vedli šik a první v ně (Bratrské) uhodili s mými vozy a lidem...“ Husník uvádí totiž mezi lidem, jež sobě pan Krchlebec, purkrabí rožmberský na Zvíkově, zvolil do „špicu“ co zvláště k tomu způsobilý vedle lidu jeho pána (Rožmberka): „...und die eltisten ausz Pilsnar Kraisz...“ — — —

Zkusme rozebrati Krchlebcův útok s výkřídli, jehož lid pečlivě byl vybrán a pro zvláštní úkol znamenitě rozmnožen, téměř až na roven sil bratrských všech (viz obr. 2.).

Mizí především obtíže s točením vozby; dva řady výkřídli (Krchlebcova „špicu“), daleko od sebe odlehle, lze točiti snadno a libovolně.

Zpravodaj Husník líčí začátek bitvy Lipanské těmito větami: „Da si ze samen ritten unser (panských) spitz mit der Thaber (Táborů) spicz, da haben di unsern mit den vordristen püchsen (4 houfnice v čele šiku Krchlebcova) in Irn (do tábořského) spicz geschossen. Und haben darnach ein clain weil aufgehört. Und haben gethan als si (panští) getrübt (v nelad uvedení) gewesen sein und haben sich gewendet, als si aus dem feld haben wellen (jako by chtěli s pole odstoupiti).“

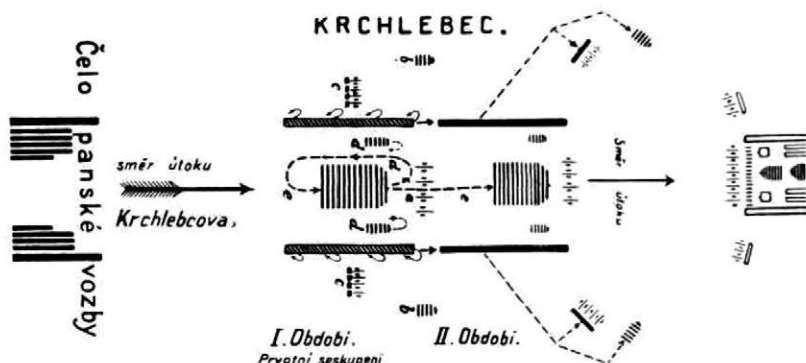
Hromadný obrat skýtal arci Bratřím hromadné cíle, jichž využití bez prodlení bylo ovšem radno.

Husník pokračuje:

„da haben di Hussen all Ir püchsen auf die unsern abgeschossen“ (salva tudíž).

⁶⁾ Viz poznámku ³⁾.

Tehdá nebylo nabíjení tak kvapné. Krchlebec asi chtěl nepříteli právě všechny koule z děl vyloudit — tak aspoň sluší vykládati Husníkovu zprávu — a nabýti tak času postoupiti beze ztrát blíže k nepříteli.

Obr. č. 2.

Viz obr 2., I. období. **a** = čelné pušky (houfnice) Krchlebcovy; **b** = harcovníci (kušari) v bokách houfnic v roli strážců ochranných (kryt pušek — srovnej řád Albrechta Braniborského o krytích děl); **c** = ostatní pušky na bokách vozby výkřidlové; **d** = obrat zpětný celé skupiny Krchlebcovy, šipkami naznačen.

Husník dokládá: „Also (tak) ist herr Niklaus zu stund (rozuměj: zu stehen) wiederumb zu Iren (husitskému) Spicz kömen (rozuměj: gekommen).“ (Viz o br. 2. e—e.)

A zšikovav v zástupy, pustil Krchlebec houfy hned dále na líčený útok, co houfnice uvolňují pole. (Viz o br. 3.) Vozbu svou ostavuje na místě, aby vyčkala návratu houfů.

Husník doličuje: „...und hat (pan Mikuláš) die herrn auf unser Seitten haissen schiessen in der Hussen heer auf die Seitten mit den püchsen“ (harcovnicemi na bok vozů zašikovvanými).

Zpráva Husníková je takticky v souladu s tím, co Vlček z Čenova předpisuje v čl. 19. svých návrhů: „...a na bocích vojska vně po několika houfnicích, aby je zvláště vozili, kde by potřeba bylo....“ A ve čl. 33. „...aby mohli těmi děly sem i tam potrhovati, kdež by toho potřeba bylo...“ (Viz o br. 4a.)

Krchlebec vyvrcholil svůj zálud ve tvar řádného obmyku (obchvatu dvojitého), vzbuzující zdání, že vážně jest odhodlán šik bratrský ztéci návaem.

Houfy třeba si představit na zřízeném postupu, v palbě ručnic a střelbě kuší bratrských. — —

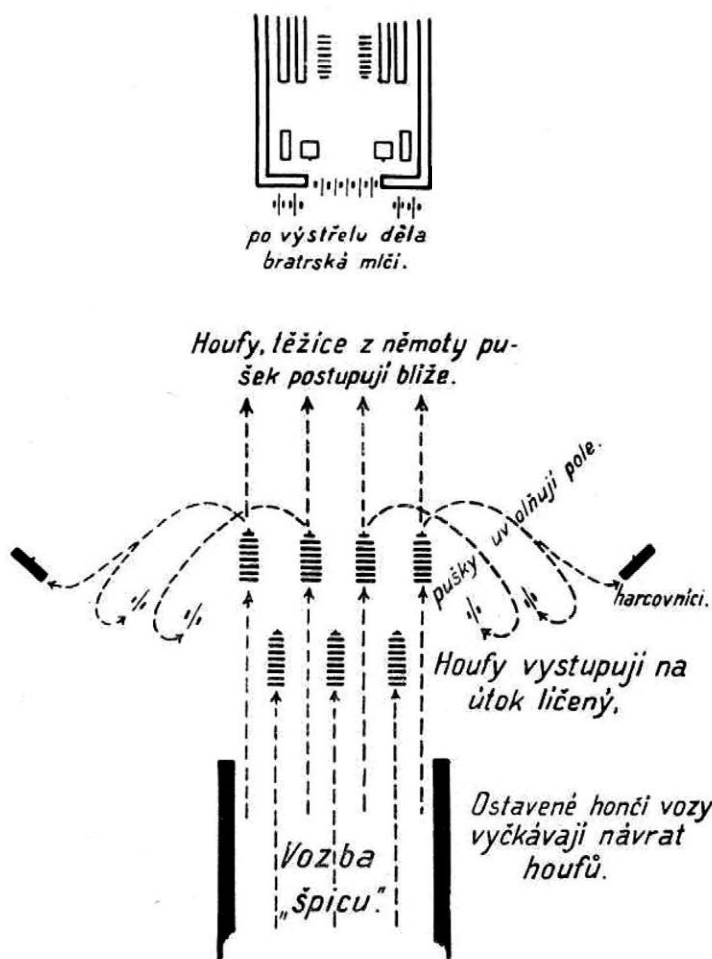
Jest před záludným obratem zvratným. Volba okamžiku vysoce důležitá. Ni záhy — aby nezmařen dojem opravdovosti — aniž pozdě, aby nepřítel nemohl předčasně dohoniti couvajících. Aby totiž bylo lze odvábiti Bratří daleko od vozby jejich a přímo pod ránu druhé skupiny panské, dosti vzdálené. Obrat houfům nařízen snad bubnováním (srovnej čl. 20 řádu Vlčkova), snad korouhvemi.

Husník vysvětluje obrat: „...Da hat sich her Niclaus aber gewendet und ein clain weg von In geczogen als er hiet weichen wellen.“

Zálud tak oklamal, že Bratří o překot se drali na stíhy. „...Da das die Hussen ersehen haben, da haben si Ir Wagenburg aufgetan, und den unsern nacheillen wellen...“ (Husník).

Nastala chvíle, kdy všechno vojsko panské se mělo hnouti nazpět. Houfy Krchlebcovy, obrátivše, daly se v klus ke svým vozům. Obrat houfů byl těmto znamením (už před bitvou smluveným!) také se otočit. Vozba dala se nepochybně hned dolů ke Hřibům, kde ležel valný šik. A jela krokem (na obtížné půdě), doháněna od zadu klusajícími houfy. Dokonalý obraz couvajícího s pole odbitého vojska, jež hledí uniknout. Leč pro Bratry zároveň obraz vojska, jehož porážku lze dovršit hbitými stíhy. Touto nadějí makavou dali

Krchlebcův ličený útok.

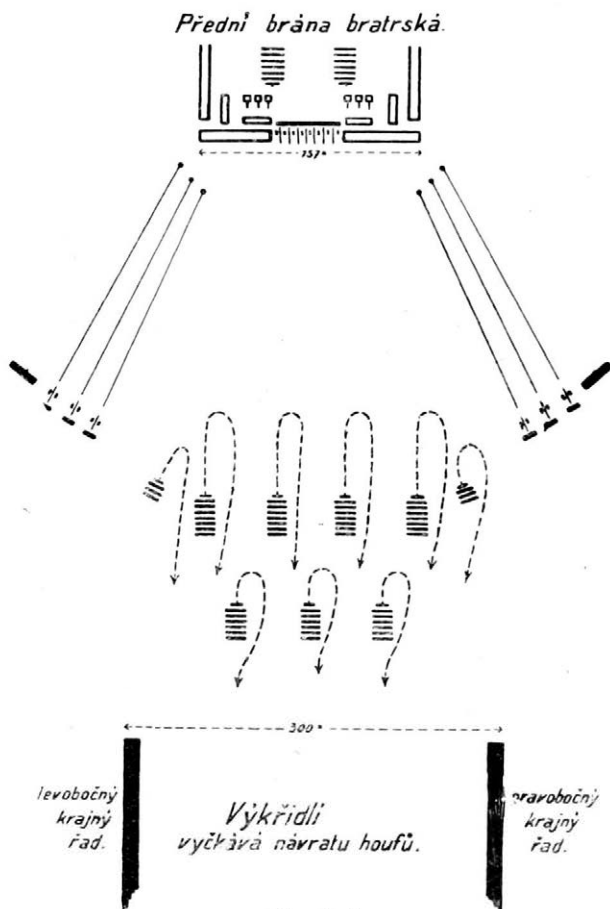
Obr. č. 3.

se Bratří konečně vyvábili z výhodného stanoviště (ležení). Vyrazili především puškami, a harcovníky (kušaři) za ohlušujícího břeskotu trub a řevu hlasů, že „běží už nepřítel“. Za těmi hnul se celý šik dolů s kopce (Bartošek z Drahonice: „...hostes ipsos cum curribus suis ...insequebantur, de pixidibus acriter sagittantes...“). A zpravodaj Plzeňských: „...concrepantes buccinis clamabant horribiliter...“ atd.). —

Zatím dole, u Hřib, v táboře panském, kde už došikováno, rovněž všechno obracelo jakoby na ústup docela s pole, na záchranu vozby. Obrat Krchlebcova „špicu“ byl signálem i vozbě hlavní. Rozjela se rovněž hned do roviny, na planinu, kam měli být Bratři zvábeni.

Vozy otočeny dle Seldeneckova předpisu (čl. 72.) „každý s místa svého, tak jak stojí“. Dokladem, že tak, a nikoli obloukovou zatáčkou, je zpráva Plzeňským, že houf zpravodajův, jenž šikován byl od počátku v zadku, ustupoval po obratu v čele pohybu celé vozby.*)

Krchlebec couvá do svých vozů (a do „výkřídli“).

Obr. č. 4 a.

Vozba hlavní nezamířila však přímočárně k severu, nýbrž zatáčkou na stranu tak, aby Bratři musili zočít i ji couvat. („Inimici autem, hoc videntes, videlicet nos terga vertisse...“ Zpráva Plzeňským.)

Do té chvíle lze stopovati bitvu celkem bez obtíží; vše vyloženo takřka na dlani.

*) Celkový poměr rozestavby vojska ve vozech tudíž za obratu zůstal neměněn.

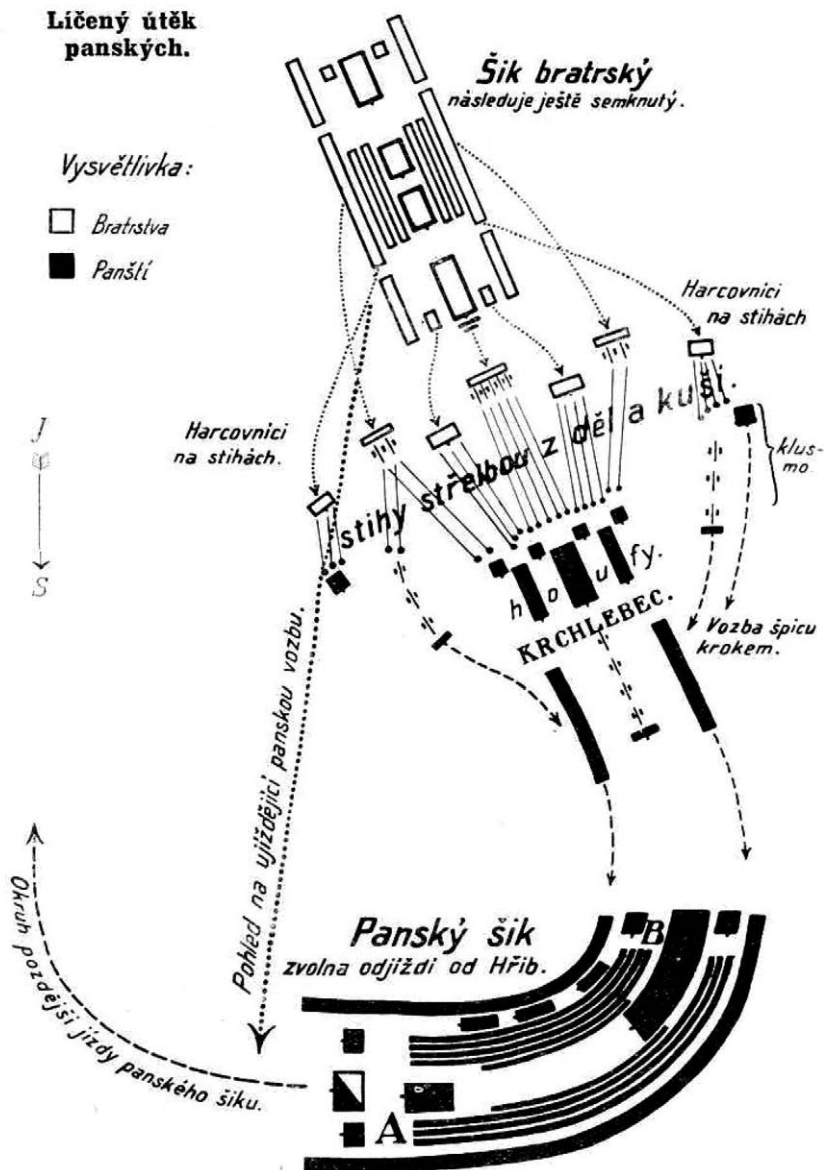
Dále však je splet. Koho týká se který pramen? A jak děl se další ličený ústup vojsk panských? Setrvaly skupiny v odloučnosti, anebo splynuly opět v jedno?

Ličený útěk panských.

Vysvětlivka:

□ Bratrstva

■ Panští

Obr. č. 4b.

Ze zpráv nelze rozlišit, následuje-li za panskými hned celá vozba, anebo zprvu-li pouze výkřidlí.

Šik bratrský následuje ještě semknutý.

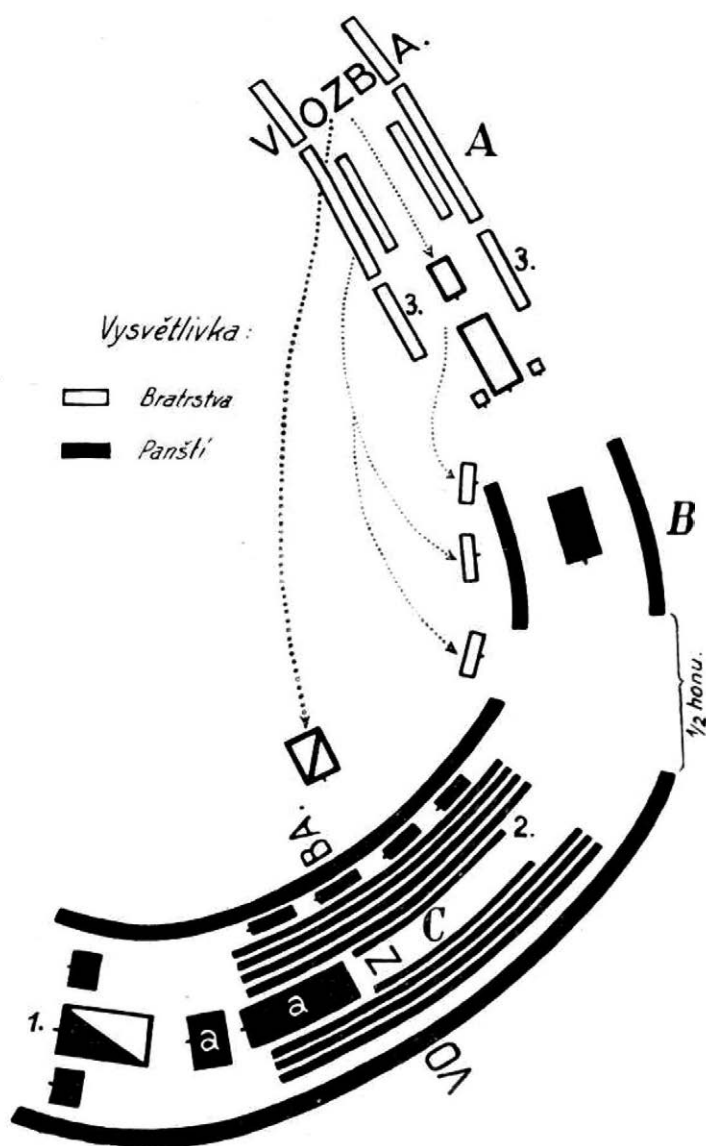
Ke zprávě Plzeňských (viz šik panský, obr 4b).

A = „Non autem, qui eramus in parte posteriori...”

B = „Alii barones et nobiles cum omni multitudine...”

Nejlépe zkusit případy oba. Jeden po druhém.

I. **Výkřídli couvá k hlavní vozbě. Stihy Bratři** (o br. 5.).

Obr. č. 5.

- A = Bratrský šik.
 B = Špic Krehlebcův.
 C = Panský šik.

Předpoklad: Krehlebec svábil soka přímočárně za sebou k čelu panské vozby.

Jak mluví k tomu prameny?

1. **Zpravodaj Plzeňských** líčí: „A tak všichni protivníci.... vyběhnou ze svých vozů, nás stíhali jezdecky i pěšky. My pak (1), kteří jsme byli v části zadní, vidouce, že se vzdalují od svých ležení a vozů....“

2. **Bartošek z Drahonice**: „Optimas gentes*).. in cauda et tergo curruum ipsorum (a) cum vexillo domini de Rozmberg clam et secrete.... ordinaverunt. Et verso quasi tergo et cauda curruum ipsorum ab ipsis hostibus“ (tedy obrátili, jsouce už tajně šikováni, po šikování)... A o nepříteli: „...et appropinquanti ad currus dominorum cum ipsorum curribus quasi per medium stadium ultra citra, de curribus ipsorum exiverunt et in currus dominorum irruere volentes...“

3. **Husník**: „Da das di Hussen ersehen haben, da haben si Ir wagenburg aufgetan und haben den unseren nacheilen welln...“ „Da hat sich herr Niclaus mit dem Volk (tedy ven z vozů, byli-li v nich; ostavil vozy; tudíž na výpad!) wider umbkert und hat mit In inn die Wagenburg gesprungen und hat mit den veiden gevochten....“

Plzeňský zpravodaj i Bartošek kladou zbytníky tajené do zavírky, **především šikující a pak teprv obracející** vozbu před tváří nepřátel.

Pozorně třeba sledovat a rozebírat, co a jak dopodrobna sdělují různé prameny o chvíli obratu panského a jak líčí rozhodující útok.

Ze zprávy Husníkovy Plzeňským a Bartoškovy lze poznat, že vozba panská se zastavila, tak jak byla od Bratří odvrácena. Všichni tři zpravodajové nechávají vojska z ní vystupovat. Zpravodaj Plzeňských zřejmě z vozby stojící, t. j. směrem její zpátečné jízdy, dozadu a zatačet ji pak nechává obloukem nazpět k čelu (taktickému!) vozby, Bratřím pěším a jezdeckým do týla.

Husník: „Da hat sich herr Niclas mit dem Volk wieder umbkehrt (tedy vozy jeho se netočí) und hat mit In (s nimi, Bratry?) inn die Wagenburg gesprungen und hat mit den veinden gevochten als lang, das si In (zřejmě zájmeno, nikoli lokální předložka!) die Wagenburg verschlossen haben... (rozdíl ten: buď stojí „ihm“, anebo „ihnen“, anebo „ihn in die“!).

Bartošek. „Tandem gentes dominorum et domini (proč odlišuje lid a pány? Byly-li dva houfce, nebo v houfu zvláště zšikování?) erecto velo sive vexillo domini Rozmberg et alio (korouhve ty v jednom houfu a šiku vedle sebe — či ve více houfech, každý s jinou korouhví?) extra suos currus contra ipsos jam prope existentes exiverunt et viriliter cum ipsis pugnaverunt et ipsos sic audacter et acriter percusserunt (náraz tudíž prudký!), quod sicut diceret: Miserere mei Deus, illum psalmum, Taborenses et Orphanes fugam et tergum dederunt et in suos currus reverti volebant (srážka tudíž v širém poli!), ut ipsum se clauderent.

*) „Optimas gentes“ t. j. „nejlepší lid“. Terminus technicus rytířského válečení, rytířské taktiky. Nejlepším lidem zvaní páni, rytíři, panoši, (armigeri, famuli), vůbec těžkooděnci, „oděnci“. V houfech rytířské doby stavění vždy v čelo houfu (do špicu) a s obou stran na kraj. V řadách nitra houfového, jimi krytí, stavění lehkooděnci vždy mnohonásob čtenější těžkých.

Sicque praedicti domini et gentes (spojka „et“, znamená-liž dělítko taktické nebo pouze stavovské?) cum ipsis (zároveň s nepřáteli) ita celeriter et agriliter (tedy bez ohledu asi na taktický svaz) ipsos percutientes (bité) insequabantur, quod cum ipsis in eorum currus incurrerunt (vběhli! opět bez ohledu na taktické svazy!), et ibi (tu), in eisdem curribus, dictos presbyteros ambos (tedy žádný už druhý výpad Prokopů) ...interfecerunt.“

Plzeňský zpravodaj: „Nos autem, qui eramus in parte posteriori, videntes (tedy ztočení se zadkem vozů nazpět zase k čelu, obloukem!), quod se a castris suis et curribus elongaverunt [tedy od výhodného vrchu (srovnej Vlčka čl. 24. a Selde-necka čl. 64.), a od vozů, tedy rozhodně ne na krátkou vzdálenost ½ honu, neboť tu nebyli by s to vskočiti do hřbetu náhle, pro vzdálenost!] ...agressi sumus eos **a tergo** (ze zadu!).

et interceptimus eorum regressum ad eorum castra (na vršku Lipské) et currus (tedy v širém poli, t. j. musila být vzdálenost jejich bližší k Bratřím, než vzdálenost Bratří od svých vozů, což by nebylo lze ve středu mezi předními brannami obou vozů, vzdálených od sebe pouze na ½ honu).

Alii autem barones et nobiles, cum omni multitudine (tudíž: ze zadku vozů vpadla do hřbetu Bratří pouze část a nyní jde o lid zbytnický (ostatní, valný houf tedy) consurgentes a parte anteriori (z přední brány výpad!) invaserunt eos unanimiter quasi vir unus (tudíž všechny houfy a houfečky, odevšad zprědu šiku vozového výpadly současně, najednou),

et sic **ante et a tergo** (a tak z předu i ze zadu!) eos tamquam manipulos (je jako snopy) dejiciebamus (jsme kladli) ...“

Husník však pokračuje v podrobnostech, jež třeba pozorně srovnávat se zprávami ostatními:

a) „...Also (takhle tedy? Tak? Pak?) haben die (člen či zájmeno ukazovací?) unseren (nominativ? dativ?) vom herren Mänhart von Newenhaus, des von Rosenberg (der von ...) und ander herrn best gewappent lāwt (4. nebo 3. pád?) under den unseren **umb** die wagenburg (kolem?, kol kol? či z nitra či zavření?) hinein gehet und geholfen“. — Patrně míní ty Plzeňského zpravodaje (et nos qui eramus in parte posteriori), že přišli Rožmberským na pomoc?

b) „...Dieweil (zatím) haben die unsern (jiní, leč kteří: ti vniklí už Krchlebcovi? Anebo jiní panští?) die veindt gestürmt und die wagen in der wagenburg nider geworffen, das si den unsern (vniklým, tedy ti z vnějška, jiní než Krchlebcovi) hinein ze hilf kömen sein, das si (až, i tak že, že tak) das veld (bitvu) also behabt (behauptet) und die veindt all nider gelegt haben.“

I tu lze předpokládat, že míní těmi „die unsern“ ono „omnis multitudo“ Plzeňského zpravodaje, vychrlivší se z přídě panských vozů. To že všechno udeřilo obchvatným i přímým útokem a přesilou. Tedy valný zástup sil panských, v hlavní vozbě dosud skrývaný, číhající na příležitost.

Jan z Kubína líčí všechno krátce:

„...und do sie czu yn (když páni k nim, Bratřím) qwomen (přišli, útočice zdánlivě), do weich der herren spitze mit der wagenburg (tu je kámen úrazu: špic se svou vozbou? (t. j.

výkřídlim) — anebo špicz a celá vozba? Spíše ona eventualita, t. j. výkřídli — neboť v druhém případě byl by snad zpravodaj hlásil: „spitze und die wagenburg...“ Na všechen způsob však rozlišuje Jan útok špicu a činnost vozby, tedy dvě skupiny!“

„...sam (gleichsam! = jako by) als sie vlihen wolden. Do schrien sie (Bratři), sie (páni) vlogen („že utíkají“), und liffen (Bratři) us irer (bratrského) wagenburg (šiku vozového) und offneten die (svůj, bratrský, šik vozový).

Also loffen die herren mit dem iren (s bratrskými výpadníky) mechtlichen (mocně, t. j. úderem) cyn (do bratrské vozby) und **reisen acht wagen** der nyder und slagen sich mit jn (s Bratřimi) redlich (jak náležitě).

do die gereysigen (bratřští jezdci) sahen, das die iren (pěší lid bratrský) hartlich von den herrn geslagen („krutě, tvrdě sbíjení“? anebo „úplně už poražení“? či „neodvratně budou či jsou poražení“?) und angegriffen (napadeni) wurden (znamená to „hartlich“ = sevření kruhem?), do vlohe Czapko mit dem gereisigen geczeug hinweg (tedy snad už ve chvíli, kdy poznal, že byli vyvábeni? anebo až kdy poznal porážku již neodvratnou? — spíše případ první — neboť byl by musil teď se bít o přechotu; pomoci, aby se vymanila z objetí nazpět do vozů).

„...und were flihen mochte (kdo ještě mohl, nikoli kdo chtěl) der vloge (ten uprchl)...“ Konec znamená rehabilitaci Čapkovu i jeho odsudek: uprchl, kdy už porážka byla taková, že prchl už leda jen kdo mohl — nebo spíše: teď, po Čapkově útěku utíkal (ovšem, poněvadž bez pomoci), kdo ještě mohl.

Zachariáš Theobald nelíčí podrobnosti. Jeho líčení je dosti spleťtí:

a) „Zulezt“, — píše hned za úvodem dělostřeleckým — „da die herrn sahen, das sich kein Teil aus seinem Vortheil geben (begeben, t. j. auf seinen Vorteil verzichten) wollt', öffneten sie (páni!) ihre Wagenburg, fielen mit Reitern in des Procopii Schlachtordnung an dem Ort („Ortem“ nazývali tehdy se zálibou rohy. Možná však, že i místo vzniku vůbec skutečně tu měno), **da die Wagenburg offen war** (tedy závírkou, přední nebo zadní?).“

b) „Bald aber wurd des Procopii Wagenburg aus seinem Befel verlassen und fing sich der strit auf ein neues, im freien Felde, an“ (interpunkce ode mne!). Tohle vykládám na výpad Bratři na stihy v době líčeného ústupu panských). „Weil aber die Herrn an Volk zu stark, auch gute Ordnung hatten, vermeinet Czapek, der die Reiter führt, es wäre geschehen (t. j. že už je po vši naději tu ještě vyhrát!) und gab alsbald mit den Reisigen die Flucht (unikl tedy s bojiště s jezdeckvem ještě nevyčerpaným), mit welchem er sich in Kolin salviret.“

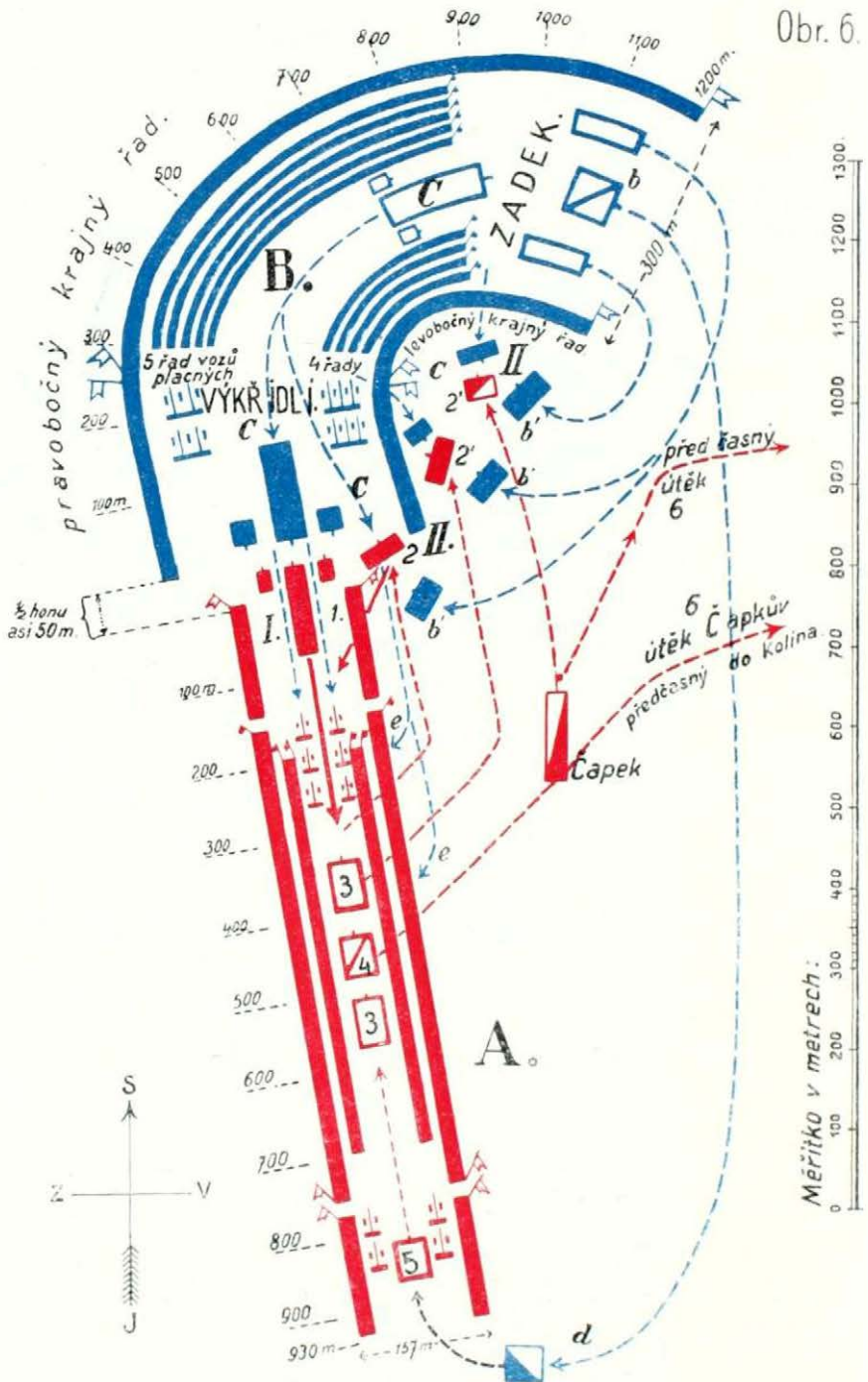
c) Procopius Rasmus, der nun von den Reitern verlassen war, wollte letzlichen (na konec) sein Heil versuchen (zkoušel spasit se konečně tím, že), nahm die besten, versuchtesten Krieger zu sich, und greift auf ein Neues (už opět „znovu“ — kde? v poli širém? či ve vozech zbytníky sebral?), mit Procopio minore (podle toho tedy oba celkové houfy zbytnické, Tábořský i Sirotčí, patrně z placu prostředního) an, fiel auch grimmig mitten unter die Feind, die er gewisslichen überwunden hätte, wenn nicht Czapek schändlichen zuvor gevlohen...“

Srovnávka pramenů.

Panský protiútok.

Rozpoloha za protiútoku.

Obr. 6.

Následuje už pouze zmínka slovní, bezobsažná o smrti obou Prokopů, jichž mrtvoly prý pak nalezeny (patrně dle Eneáše Sylvia, jehož se Theobald dovolává).

Bartošek končí svou zprávu určitě tím, že oba Prokopové padli ve vozech, t. j. v bratrském vozovém šiku. Dle toho třeba zprávu Theobaldovu srovnati.

Vysvětlivka (v závorkách prameny).

A = **Šik Bratři** v okamžiku, kdy zastavil za stihů (Bartošek: na $\frac{1}{2}$ honu).

B = **Panská vozba**. Na tomto obrazci i s výkřídlim („špicem“ podle Husníka) už opět připojeným.

houfy panské a pohyby jejich.

I.—II. = Výpad vojsk bratrských: pěší jedci. Žádný pramen neukazuje, na kterou část panskou uhodila ta či ona zbraň husitská. Výslovně, že Bratři stíhali pěšky i jezdecky (zpr. Plzeňských).

I. = Část Bratří, která vrátila se do vozů (Husník, Bartošek, zpr. Plzeňských).

II. = Část Bratří, potřená v širém poli (zpr. Plzeňských).

1 = Část, s níž utkal se Krchlebec (Husník), ale také „optimae gentes“ Bartoškovy zprávy a „omnes multitudo“ zprávy Plzeňským.

2 = Část v poli zaskočených, jímž událo se také uniknout do vozů (zpr. Plzeňským).

2' = Všecko polehlo v poli (zpr. Plzeňským).

3 = Původní prostor „zbytnictva celku“. Zbytníci Sirotčí i Táborští, Prokopové. Odtud i udeřeno na vniklé panské (Theobald, Bartošek).

4 = Původní stanoviště jezdeckta (?) a výpad jezdecký (uličkou vozů vysunutých). Prchl Čapek již odtud? Patrně s pole, zpozorovav, že padli v zálud a zaskok (Jan z Kubína, Theobald, Sylvius, Staří Letopisové).

5 = Houfy zadku (normál dle Vlčka). Odběhli na výpad všichni také z vozů na „stihy“. Místo vniku nepřátelské jízdy, zůstavši otevřené (Eneáš Sylvius, Theobald).

6 = Čapek do Kolína na útěku (Jan z Kubína, Theobald).

a = Panští, kteří vnikli s Bratry zároveň do vozů po krutém boji (Husník, Bartošek, zpr. Plzeňským, Jan z Kubína). Houfy předku, špic Krchlebcův. A za nimi či vedle nich valné houfy zbytné, dosud tajené (C).

b = Lid šikovaný v zadku panského šiku (Bartošek, zpr. Plzeňským).

b' = Houfy vpadnuvší Bratřím do týla v poli otevřeném (zpr. Plzeňským) a odříznuvší je od vozů jejich.

c = „Všecko množství ostatních pánů“, chopivší Bratry čelmo (zpr. Plzeňským). I také houfy v zadu ve vozech tajně šikované (Bartošek).

d = Část panských ze zadku, která zaskočila Bratrstvům návrat do „ležení“, t. j. na výhodné stanoviště na Lipské hoře (zpr. Plzeňským).

e = Část panských, udeřivší zvenčí na vozy bratrské (Husník, zpr. Plzeňským, Theobald) a zpřekácevší některé krajné vozy Husník, Theobald).

Všecko znázorněno v jednotném měřítku, aby byly zřetelné poměry prostorové. Z toho lze poznat, jak těsně vlastně stály vozby nakonec za sebou.

Tedy otázka důležitá:

Lze srovnat Husníkovu zprávu co do místa vzniku do bratrské vozby a co do totožnosti lidu jím Krchlebcovi přisuzované se zprávami ostatními?

A další, z tohoto obrazu plynoucí: připojil se Krchlebcův „špic“, t. j. celý předek (výkřídli) opět k vozbě (ke trupu) hlavního šiku?

Se zprávou Plzeňským, poslanou bojovníkem ze zadku panských vozů, Husníkovu zpráva nekoliduje vůbec. „Alii barones... cum omni multitudine“ hodí se úplně i na skupinu Krchlebcovu. A stejně hodí se ke zprávě Husníkově, co sděluje referent o útoku ostatních pánů na vozový šik (Husníkovu „umb die wagenburg hin ein gehobt und geholfen,“ a další: „Dieweil haben die unsern gestürmt...“ atd.).

Kollise nastává však se zprávou Bartoškovou.

Husník ů v Krchlebec vedl „špic“, zjevně od počátku bitvy a zjevně bojuje do konce. A Krchlebec si ten lid vybíral z Rožmberských atd.

Bartoškoví Menhartovi, Rožmberští atd., před obratem vozby na líčený útěk s pole byli v zadku vozů tajně šikováni, pořádek jejich tedy nepříteli tajen.

Nemohli být tudíž lidem vedeným Krchlebcem současně na špici do otevřeného boje na počátku bitvy.

Husník s Bartoškem souhlasí pouze v tom, že na konci bitvy, ve chvíli obratu, vyražejí oba zpravodajové svůj lid přední brannou proti Bratrům, již již se deroucím do vozů, a porážejí je souhlasně po krátkém zápase a vnikají s nimi do vozů jejich.

Týmž okamžikem se však zprávy opět rozcházejí.

Husník ví, ale Bartošek nic nepraví o tom, že by Bratřím podařilo se zavřít šik na chvíli a zavřít v něm část špicu a odloučit na chvíli od ostatního vojska. Teprve po jisté době jiný lid (dle Husníka) dere se dovnitř kolem i přes vozy, jež poráží, a pomáhá vítězit (zpravodaj Plzeňských, Theobald, Jan z Kubína) bojujícím vevnitř.

V obou těchto episodkách opozdují se bojovníci Bartošкова „nejlepšího lidu Rožmberských“ atd., za Krchlebcem, rychleji pronikajícím.

Výklad jedinký: právě novým přimknutím, t. j. návratem „špicu“ vozby ke trupu, octla se logicky skupina, uvedená v Bartoškově zprávě, v pozadí za Krchlebcem. Obě skupiny splývají v jedno — v jednotný teď lid „pod korouhví Rožmberskou a jiných“, u velikou převahu panských nad Bratřimi (Plzeňských „omnis multitudo“, Theobald: „weil aber die Herren zu stark...“), která hravě vítězí (Bartošek: „...než bys přeříkal onen žalm...“). Čelí vozby panské (viz obr. 6) je sdostatek široké, aby houfy, dosud tajené, případně i vedle Krchlebce mohly dostat se na nepřítel (ač ani toho netřeba). Rožmberská korouhev („s jinými“, Bartošek) to byla, která tu na všechny způsob (Husník i Bartošek) pronikla. A Rožmberkův i Menhartův atd. lid, jenž s Krchlebcem řadou vozů přední zavírky, zatahované nakvap Bratřimi, vnikl do nepřátelského šiku a byl tam (pouhé čelo houfy, hrstka) na chvíli zavřen.

A lid pod korouhví Rožmberskou, všechny ostatní (valně houfy!), to byl (u Husníka stejně jako u Bartoška), jenž dral se nyní do vozů na pomoc. Vskok části Krchlebcovy stal se tak dalece

u předu a tak překotně, že ostatní, vzadu postupující a snad vedle v sousedstvo o něco později příbylé houfy, nepřítelem rovněž zaměstnané, ani toho nezpozorovaly.

A právě vskok Krehlebcův, hbitý a šťastný, zkrátil odpor všech bratrských rot, ještě v poli se bijících.

Na místě, aby se teď právě v čelí vytrvalo nejhouževnatěji aby posádka vozová mohla získati příležitost a čas šik pevně zavřít a Krehlebcovy pobít — stala se osudná chyba.

Nebývalá událost, že podařilo se vniknout do vozů slavného vojska Táborů a Sirotků, ohromila hlavy vůdců i podřízených. Přední čára povolila — a s ní přivalila se potopa.

Ostatně selhalo všecko. Čapek, jenž se tu měl osvědčit, selhal zcela; a zbytné houfy Prokopovy (viz Theobaldovu zprávu o zoufalém útoku Prokopů) nestačovaly už. Ke všemu pak vpadli nepřítelé do vozů také zadkem otevřeným, a jak se zdá: zcela nehájeným (zpr. Plzeňským, Theobald, Sylvius).

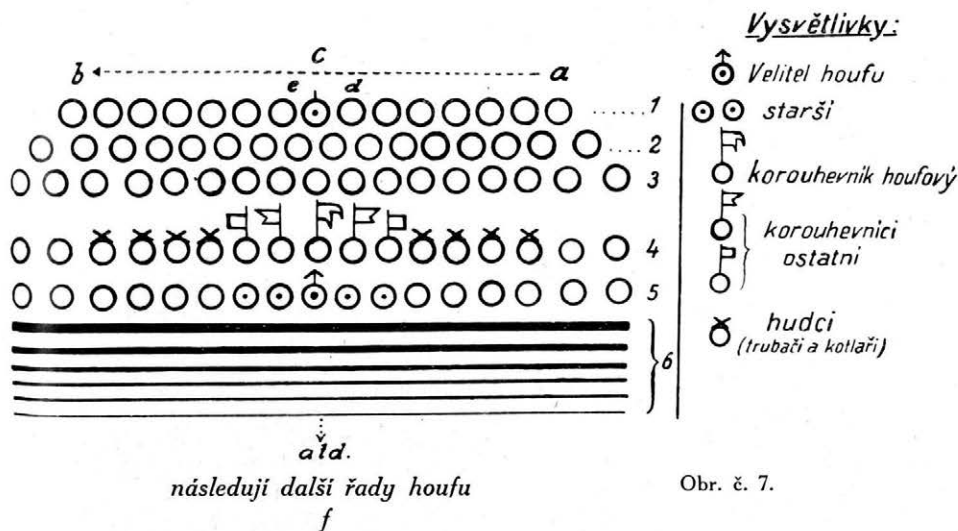
Výsledek rozboru našeho jest tedy:

1. = „Špic“ Husníkův bylo výkřídí se vším houfem předku (t. zv. „hončí vozy“). A byla to 1. skupina Bartoškovy zprávy (8.000 pěších, 200 jezdců).

2. = Krehlebec za „ústupu s pole“ líčeného, připojil se opět k hlavní vůbě panské.

3. = Lid „špicu“ Husnikova a „optimae gentes“ Bartoškovy zprávy jsou vesměs Rožmberští atd., jsou jich však skupiny dvě, splynuvší teprve v rozhodné chvíli bitvy v jedinou náraznou vlnu taktickou. Krehlebcův lid však i tu stihl nepřítel dříve, protože v té chvíli představoval skupinu čelnou, vůbec čelo všech nárazných sil panských.

Jak šikovati čela („špic“) houfu bojového*.)

*) **Předpis jak strojit tenhle šik:** „15 na špici, 16 za nimi a po 17 ať táhnou v houfu za nimi. — Termíny šikovací: lid postavený směrem do a do b = šik (tedy na šir) lid v e d le sebe; lid postavený směrem od e do f = řad, řada řád (lid z a sebou). „Špic vede“: u malých houfů nejlepší bojovník prostřed špicu (c) větší vedou dva (c+d), veliké tři: (c+d+e). — Lid se šikuje do šířky a řadí se za sebe (do hloubky). Oboje však jeden pojem: šikování; všecko v celku je opět = šik.

4. = Pro všechny tento lid, jmenovaný Husníkem i Bartoškem, platilo znamení útočné touhy korouhvi rožmberskou, pokud to byl vůbec lid Rožmberský. A korouhve jiné, pokud v témže houfu s nimi (anebo i ve zvláštních jiných houfech), byli zařadění i lidé pánů jiných. Třeba tu mít na zřeteli zvyky i taktické termíny dobové. Korouhve nebyly nosívány před houfem, nýbrž v několikátém šiku za vlastním houfovým špicem. Obyčejně v šiku před šikem (řadou) velitele houfu (viz obr. 7.). Husník i Bartošek jmenují souhlasně lid komu (po korouhvi) náležel, odlišně však dle toho, kde a kam byl dotyčný houf takticky postaven.

Ve chvíli, kdy připojil se špic Krchlebcův (předek vozby se svými houfy) vzadu k couvající panské vozbě, kdy dáno znamení obrátit se, a kdy vztýčeny korouhve, že se už má útočit, byl všechny lid, jmenovaný Husníkem i Bartoškem, opět soustředěn. Husníkův byl Bratřím nejbližší, Bartoškův za ním (přicházel ze zadu po hlavním place, z pozadí trupu, leč i v posilcích (patrně) za krajním řadem. Na protiútok hnuly se všechny tyto hromady soudobně.

Bylo to množství, nazvané zpravodajem Plzeňských „omnis multitudo“: Zbytné houfy panské současně s čelnou skupinou.

5. Lid vedený zprávou Bartoškovou a zpravodajem Plzeňských v poslední, rozhodné chvíli bitvy, jest „10.000 pěších a 1.000 jezdců“ druhé bitevní skupiny Bartoškovy.

Třetí skupinou Bartoškovy zprávy byla „posádka od vozů nerozlučná“, podřízená vrchnímu hejtmanovi nad vozbou veškerou (Janu Černínovi, dle zprávy lužické Jana z Kubína).

6. Správně a souhlasně uvádějí Bartošek i Husník (s nimi i hejtman Zdeněk Drštka, viz jeho dopis bratrovi), že do vozů Bratrských vedrali se **z přídě** po krátkém zápasu lidé Rožmberští, Menhartovi a Plzeňští. Zprávu potvrzuje i plzeňský zpravodaj svými „jinými pány se vším množstvím“.

7. „Tajné“ šikování v zadu (trupu) a zadku (t. j. v závěrečném vozu, pokud o něm se zmiňuje Bartošek a zpravodaj Plzeňských, doloženo jest tímhle rozbořem, t. j. zkouškou, lze-li zprávy srovnat na podkladě obnoveného splynutí předku s trupem vozovým v průběhu líčeného odjezdu panských s pole.

8. Ústup Krchlebcův s celou přídí vozby („výkřidlí“) a lidu v ní se hýbajícího, zakryl dokonce Bratřím, horkokrevně stíhajícím, že ve vozbě tají se sšikované silné houfy panského zbytnictva.

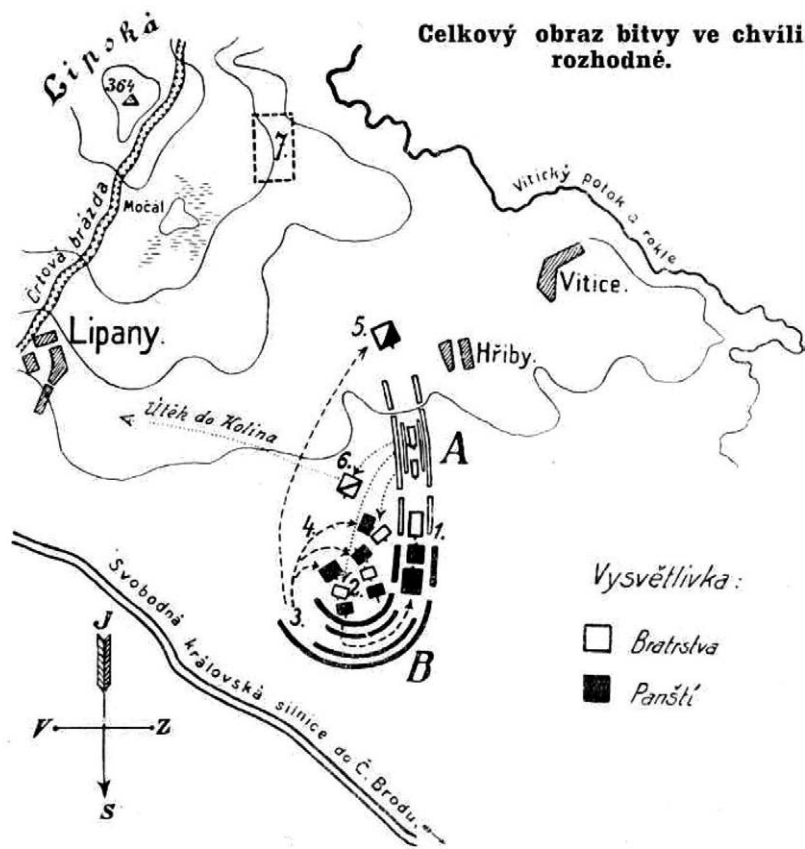
Všecky prameny jsou tudíž ve shodě a vysvětlují i doplňují se ladně až po chvíli útěku Čapkova s jezdeckvem. A co „zoufalý nový výpad (prý) Prokopův“, o němž zmiňuje se zpráva jediná, Theobaldova?

Nenalézám, bedlivěji-li se srovnávají zprávy a průběh bitvy, ani tu rozporu.

Theobaldova část b) zprávy, že vozy opuštěny a boj že začal znova v širém poli, vztahuje se zřejmě k prvnímu nezříčenému výpadu vojsk bratrských a to proti vůli Prokopově (viz výše o Sylviově zprávě, že Prokop vůbec nechtěl se tu bít).

Později, kdy panští už do vozů mu vnikli, a kdy Čapek Prokopa již zradil svým útekem, bylo právě již pozdě. Panští se všech stran přilehli již přímo k vozům. Ven se vydrat nebylo už lze. Záchrana kynula leda z toho, podaří-li se vytlačit Krchlebce ven z vozů. Zbylo-li něco zbytných houfců, mohl jich Prokop leda užít,

aby zdolal uvnitř Krchlebsce a zachoval šik zavřený. Lidu však nebylo s dostatek. Čapek propásl příležitost jedinou, kdy bylo ještě lze zadržet na chvíli nával panských k vozům. Uprchl patrně hned v okamžiku, kdy vyvalily se z panských vozů přesily a zaskočily část Bratří (viz a' na obr. 6.), v širém poli od svých vozů vzdálenou. Zaleknul-li se Čapek přesily ohromné a zkoprněl-li úžasem a hrůzou, že tak bezhlavě se dali vyvábit panskými z vozů, a ujel-li v prvním pomatení, — či byla-li zrada úmyslná — rozhodovati dnes už nelze. Zradil skutkem; Theobald i Letopisové čeští

Obr. č. 8.

Taktická situace.

- A. odříznut od ležení (7), od výhodného kopce.
2. odříznut od vozů. Potření. (Překvapení).
1. provalení a stíhání. Nedostatečný odpor!
6. Důkaz mravního dojmu ohromujícího. (Překvapení).
- A. = Bratrský šik.
- B. = Panský šik.

1. Čelné skupiny se střetly.
2. = V týlu napadené části Bratří.
3. = Zbytečné houfy zadku Panských.
4. = Útok do týlu v širém poli.
5. = Oddíl jezdecký z týlu panského šiku, jenž zaskočil bratrskému vojsku návrat do ležení na Lipské.
6. = Hejtman Čapek s jezdectvem (asi) před útekem do Kolína.
7. = Opuštěné ležení Bratří na Lipské (kryto s jedné strany močalem, s druhé roklí Vitickou).

Mapka situována se strany panské (pohled od severu k jihu).

vyčítají a zaznamenávají to správně a vinu jim u dávají, ač by byl pohromu sotva odvrátil: vymknul se z povinnosti. Zdali jaké ohledy na budoucnost Bratří jím v tom okamžiku zalomcovaly, nepadá v tomto rozboru na váhu.

Theobaldovy zprávy citovaná část **a)** týká se zřejmě dvou časově od sebe vzdálených episod bitevních: úmyslu vyvábít Bratry z vozů, když už se nechýlily výhody na tu ni na onu stranu; týká se však stejně i okamžiku výsledního, kdy jezdeckto panské vskočilo Bratřím do zadku vozů (srovnej zprávu Plzeňským).

Útok Prokopův v části **c)** zprávy Theobaldovy týká se zřejmě posledního zápasu ve vozech. Anebo, nejvýš, znamená, že Prokop padl hned za prvního a jediného výpadu vojsk bratrských. (Srovnej však konec zprávy Bartoškovy!)

Theobaldovo „*fing sich der streit auf ein neues im freyen felde an*“ — má význam pouhého rozdílu od dosavadních (Krchlebcových marných) bojů špicu; útoku na bratrské ležení na Lipsku. Tam boj první — tu, ve vozech, v rovině, druhý, nový zápas. —

Útok Krchlebcův bez vozů rozbírat už nebude. Je v samostatném rozboru zprávy Husníkovy (viz tam).

Major JINDŘICH SKÁCEL:

Zvláštnosti bojové techniky čs. armády v Rusku.

Úvod:

Ve svém pojednání: „Na čem se zakládala taktika bojů čsl. armády v Rusku“, uveřejněném v prvním čísle tohoto ročníku „Vojenských Rozhledů“, pokusil jsem se objasniti příčiny a charakter bojů československé armády se všeobecného hlediska.

Poukázal jsem na výjimečně silnou stránku morální a řekl jsem, že to byla idea útoku, spojená s vědomím jasného cíle a založená na iniciativě a umění riskovat, která byla hlavní příčinou úspěchu čsl. armády v Rusku. Úkolem této studie je ukázat, jak dalece se boj vedený za tak zvlášť těžkých podmínek a za výjimečně silné morálky bojovníků, odchyloval od způsobů bojové taktiky, předpisované všemi vojenskými učebnicemi téměř všech armád. Poukáži na markantní zjevy a vyložím jejich příčiny, aby tak vynikly nejzajímavější zjevy taktiky čsl. vojsk v Rusku.

Při probírání tohoto thematu není potřebí se zmiňovati o strategických cílech, poněvadž strategické cíle byly dány zejména na počátku bojů samy sebou a pro zjištění vlastností našich vojsk a odchylek od normálních projevů bojových, založených na předválečných ba i válečných zkušenostech, nejsou rozhodující.

Než přistoupím k podstatě látky, zmíním se nejdříve krátce o některých okolnostech majících vliv na boj. Jest to: velikost a pojem bojových jednotek v našem vojsku a terén.

Boj celé armády se působením okolností, jež byly v okamžiku, kdy naše armáda vystoupila (uskupení sil v hloubce 8000 km), rozložil na boj jednotlivých skupin 4.500 až 14.000 mužů čítajících, složených mnohdy jen z jednotlivých částí organizačních jednotek. Byla to: skupina penzenská s 8000 muži, skupina čeljabinská s 8.800 muži, skupina středosibiřská s 4.500 muži a skupina vladivostocká s 14.000 muži. Tyto skupiny, byvše